

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної та
навчальної роботи

_____ О. І. Гура

« _____ » _____ 2014 р.

КАТЕГОРІАЛЬНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНА БАЗА СОЦІОЛОГІЇ

ПРОГРАМА
навчальної дисципліни
підготовки бакалаврів
напряму 6.030101 – «Соціологія»
(шифр за ОПП – ПП 3.28)

Кафедра соціології

2014 рік

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: кафедрою соціології факультету соціології та управління Запорізького національного університету

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: викладач кафедри соціології О. С. Сорокіна

ОБГОВОРЕНО ТА РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАТВЕРДЖЕННЯ КАФЕДРОЮ
СОЦІОЛОГІЇ

27 серпня 2014 року, протокол № 1

Завідувач кафедри
д.філос.н., проф.

М. А. Лепський

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни «Категоріально-термінологічна база соціології» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів напряму 6.030101 «Соціологія».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є теоретичні та методичні проблеми формування та розвитку категоріально-термінологічного апарату соціології та соціогуманітарних наук.

Міждисциплінарні зв'язки: курс будується на знаннях отриманих в рамках курсів: «Історія соціологічних вчень», «Загальна соціологічна теорія», «Спеціальні та галузеві соціологічні теорії», «Теорія пізнання», «Методологія та логіка наукового дослідження». Поліпарадигмальність соціології та багатоаспектність соціальних явищ та процесів мають наслідком формування різних концептуальних засад їх дослідження. Під час вивчення дисципліни студент формує цілісне уявлення етапів категоріально-термінологічної бази соціогуманітарних наук та кола її проблем; отримує знання про специфіку застосування та правила формулювання дефініцій базових понять; здобуває навички соціологічного аналізу змісту та об'єму категоріальної бази суспільствознавчих наук.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістовних модулів:

1. Теоретичні проблеми синтезу методологій і соціальні теорії.
2. Категорії, поняття та терміни соціології.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Категоріально-термінологічна база соціології» є розкриття основних концептуальних проблем соціології та соціогуманітарних наук.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Категоріально-термінологічна база соціології» є надання студентам базових знань щодо концептуальної та методологічної проблематики сучасної соціології та новітніх соціологічних теорій; оволодіння навичками аналітичного підходу до аналізу базових категорій соціології; оволодіння навичками роботи із соціологічними першоджерелами.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- основні поняття та категорії курсу;
- сутність та зміст соціологічних теорій;
- класичні та новітні соціологічні концепції;
- сучасний стан та напрямки розвитку категоріально-термінологічної бази соціології.

вміти:

- працювати з науковою літературою, зокрема, першоджерелами;
- самостійно робити висновки та узагальнення стосовно різних аспектів проблем, що вивчаються;
- вести дискусії, організовувати проблемні групи з метою активізації засвоєння матеріалу курсу;

– використовувати набуті знання на практиці.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 81 годин, 2,3 кредити ЄКТС.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. Теоретичні проблеми синтезу методологій і соціальні теорії

Тема 1. Сутність категоріально-понятійного апарату та його роль в становленні соціології як науки

Категорія як загальне поняття. Становлення поняття «категорія» в науці. Специфіка категорій соціології. Функції категоріально-термінологічного апарату науки. Категоріальний апарат як система. Загальні та спеціальні поняття категоріально-термінологічного апарату соціології. Система загальних принципів за уявлень в соціології. Принцип несуперечливості загальних принципів та понять. Соціальне як базова категорія соціології. Сутність категорії «соціальне» в широкому і вузькому розумінні. Поняття про соціальний простір та соціальний час. Співвідношення понять категорія та термін. Механізми оволодіння термінологічною базою науки. Тезаурус. Зміст понять «соціальні зв'язки», «соціальні відносини», «соціальна реальність».

Тема 2. Категоріальні ряди

Поняття, його зміст та обсяг. Опис, характеристика, порівняння та демонстрація у визначенні. Дефініція поняття: аксіоматична, явна, неявна, номінальна, генетична, контекстуальна, індуктивна. Помилки дефініцій. Правила побудови дефініцій. «Широкі» та «вузькі» визначення. Логічне коло. Тавтологія у визначенні. Ясність визначення. Істинність визначення. Визначення «невідомого через невідоме». Помилка демонстрації. Пусті (нульові) та непусті поняття; одиничні та неодиначні; порівнювані та непорівнювані; сумісні та несумісні. Несумісні: супідрядності, протиріччя, протилежності. Сумісні: тотожні, перехрещення, підрядності. Категоріальний ряд. Принципи побудови категоріального ряду.

Тема 3. Теорії та парадигми в теоретичній соціології

Зміст понять концепція, теорія, парадигма. Соціологія як мультипарадигмальна наука. Класифікація соціологічних парадигм за В.Осиповим: парадигми соціальних факторів (структурний функціоналізм та теорія соціального конфлікту), парадигми соціальних дефініцій (символічний інтеракціонізм та етнометодологія), парадигми соціальної поведінки (теорія обміну та теорія соціальної дії). Натуралізм, органіцизм, позитивізм. Марксизм, структурний функціоналізм, неофункціоналізм, теорія конфлікту, неомарксизм, теорія систем, символічний інтеракціонізм. Етнометодологія, теорія обміну, мережна теорія, теорія раціонального вибору, фемінізм, структуралізм, пост структуралізм, постмодернізм.

Тема 4. «Суспільство» як категоріальна модель

Соціогенез. Утворення колективних форм життєдіяльності людей. Формування норм суспільного життя. Культурні універсалії та їх роль в життєдіяльності суспільства. Поняття та періодизація історичного процесу. Теорії суспільств: теологічна, натуралістична, марксистська, структурно-функціональна. Ознаки суспільства за Е. Шилзом. Життєдіяльність суспільства. Політична, економічна, соціальна та духовна сфери життєдіяльності суспільств. Проблема взаємодії сфер суспільства. Технологічний та культурний детермінізм у розгляді сутності суспільства. Структура суспільства. Професійно-кваліфікаційна, територіально-поселенська, демографічна, класова, етнонаціональна структура суспільства. Гомогенні та гетерогенні суспільства.

Тема 5. Категорії та терміни, що розкривають сутність соціальної стратифікації та соціальної мобільності

Соціальна стратифікація та соціальна мобільність. Соціальна нерівність. Критерії стратифікації (влада, освіта, дозвілля, споживання, рівень доходу). Каста, стан, соціальний прошарок, соціальний клас, страта. Соціальна структура. Соціальна позиція. Політична, професійна та економічна стратифікація. Соціальний престиж та авторитет. Престижне споживання. Горизонтальна та вертикальна мобільність. Висхідна на низхідна мобільність. Нульова мобільність. Соціальні бар'єри та соціальні фільтри. Канали соціальної мобільності (армія, церква, політичні організації, владні групи, «школа», інститут сім'ї та шлюбу). Привілей, право, обов'язок та відповідальність. Влада та вплив.

Змістовний модуль 2. Категорії, поняття та терміни соціології

Тема 1. Категорії та терміни, що розкривають сутність соціальних спільностей та соціальних груп

Соціальна спільнота та соціальна група. Соціальна організація. Узагальнені уявлення та зразки поведінки. Мобілізація та соціальний контроль. Масові соціальні спільності. Раса, плем'я, рід, клан, народ, народність, національність, нація. Натовп. Малі, середні та великі групи. Первинні та вторинні групи. Референтні групи. Ін-група та аут-група. Діада та тріада. Реальні та номінальні групи. Формальні та неформальні групи. Цільові групи. Бюрократична організація. Внутрішньогрупова динаміка. Процеси внутрішньогрупової динаміки (керівництво та лідерство, прийняття рішень, розподіл влади та відповідальності, конформізм, груповий тиск, комунікації, симпатії-антипатії). Розподіл ролей в групі.

Тема 2. Категорії та терміни, що розкривають сутність соціальних зв'язків

Соціальний зв'язок. Суб'єкт та об'єкт зв'язку. Типологія суб'єктів. Погодженість діяльності соціальних суб'єктів. Суб'єктивні сутність соціальних зв'язків (потреба, цінність, норма, стан задоволеності-незадоволеності). Об'єктивні чинники соціальних зв'язків. Ефективність соціальної взаємодії та

критерії її визначення. Механізм регулювання зв'язку. Формальні та неформальні зв'язки; безпосередні та опосередковані зв'язки; ціннісні зв'язки. Макро-, мезо- та макрорівні функціонування соціальних зв'язків. Зворотній зв'язок. Соціальна винагорода. Механізм соціального контролю. Моральні регулятори. Погодженість зв'язків. Соціальна система Т. Парсонса та її складові елементи (цінності, норми, колективи, ролі).

Тема 3. Категорії та терміни, що розкривають сутність соціальних процесів

Соціальний процес, соціальна подія та соціальна взаємодія. Спрямованість соціального процесу. Мікро-, мезо- та макрорівні перебігу соціальних процесів. Відновлення, збереження та трансформації соціальної системи. Індивідуальні, соціогрупові та суспільні процеси. Зворотні та незворотні процеси; висхідні та низхідні; лінійні, циклічні та спіральні; стихійні та спрямовані. Соціетальні, загальні та особливі процеси. Економічні, політичні, соціальні та культурні процеси. Співробітництво, суперництво, конкуренція, конфлікт та пристосування як соціальні процеси. Впорядкованість соціального процесу. Інституціоналізація соціальних процесів. Структура соціального процесу, його масштаб та динаміка.

Тема 4. Категорії та терміни, що розкривають сутність соціальних законів

Соціальні закони, закономірності та тенденції, їх сутнісні риси. Об'єктивізація людської діяльності в соціальному законі. Статистична природа соціальних законів. Стабілізація соціального організму та забезпечення його цілісності. Специфіка соціальних законів. Загальні, особливі та окремі соціальні закони. Структурні рівні соціальних законів. Зміст, динаміка та статистичні закономірності у соціальних законах. Закони інваріантного співіснування соціальних явищ. Закони функціональної залежності між явищами та процесами. Закономірності розвитку та регулярні тенденції. Закони статистичної ймовірності та можливості.

Тема 5. Категорії та терміни, що розкривають сутність соціальних інститутів

Соціальний інститут як форма організації суспільного життя. Інституціоналізація. Етапи інституціоналізації. Елементи соціального інституту. Соціальна потреба, соціальна норма, соціальна процедура, соціальна санкція, соціальний статус та соціальна роль. Соціальні механізми. Ціннісно-нормативні комплекси. Традиції та новації у соціальному інституті. Трансляція. Соціокультурна диспозиція. Процеси відтворення, виробництва, розподілу, обміну та споживання у функціонування соціальних інститутів. Формальні та неформальні інститути. Реляційні, регулятивні, культурні та інтегративні соціальні інститути. Традиційні та сучасні соціальні інститути. Трансформацій соціальних інститутів в глобалізованому суспільстві.

3. Рекомендована література

Основна:

1. Андрущенко В. П., Горлач М. І. Соціологія: навч. посібник / В. П. Андрущенко, М.І. Горлач. – К. : «Єдинорог», 1998. – 624 с.
2. Гидденс Э. Социология / Э. Гидденс. – М. : Эдиториал УРСС, 1999. – 704 с.
3. Джерри Д., Джерри Дж. Большой толковый социологический словарь (Collins) / Д. Джери, Дж. Джери. – В 2-х томах. Т.1 А-О. – М. : Вече, АСТ, 1999. – 544 с.
4. Джерри Д., Джерри Дж. Большой толковый социологический словарь (Collins) / Д. Джери, Дж. Джери. – В 2-х томах. Т.2 П-Я. – М. : Вече, АСТ, 1999. – 528 с.
5. История социологии в Западной Европе и США. Учебник для вузов / Под редакцией Г. В. Осипова. – М. : Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА–ИНФРА – М), 2001. – 576 с.
6. Кравченко А. И. Социология : учебник / А. И. Кравченко. – М. : Академический Проект, 2001. – 508 с.
7. Монсон П. Лодка на аллеях парка: Введение в социологию / П. Монсон. – М. : Весь мир., 1994. – 55 с.
8. Смелзер Н. Социология / Н. Смелзер. – М. : Феникс, 1994. – 688 с.
9. Социологический энциклопедический словарь: на русском, английском, немецком, французском и чешском языках / Редактор-координатор академик РАН Г. В. Осипов. – М. : Изд-во НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2000. – 488 с.
10. Тернер Дж. Структура социологической теории / Дж. Тернер. – М. : Прогресс, 1985. – 472с.
11. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – М. : Республика, 2001. – 719 с.
12. Фролов С. С. Социология: учебник / С. С. Фролов. – М. : Наука, 1994. – 256 с.
13. Штомпка П. Социология социальных изменений / П. Штомпка; под ред. В. А. Ядова: пер. с англ. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 416 с.

Додаткова:

1. Вебер М. Понятие социологии и "смысла" социального действия / М. Вебер // Избранные произведения. Пер. с нем./ Сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с.
2. Давыдов Ю. Н. Исторический горизонт теоретической социологии / Ю. Н. Давыдов // История теоретической социологии. – М. : 1997. – Т. 1/ – С. 5-23.
3. Зиммель Г. Проблема социологии / Г. Зиммель // Западно-европейская социология XIX - начала XX века. [Тексты] Под ред. В. И. Добренькова, Л. П. Беленковой. – М. : Наука, 1996. – С. 324-329.

4. Конт О. Дух позитивной философии / Огюст Конт // Западно-европейская социология XIX – начало XX века. [Тексты] Под ред. В. И. Добренковой, Л. П. Беленковой. - М. : Наука, 1996. – С. 5-26.
5. Парадигма, предмет и структура социологического знания // Социология. Основы общей теории / Отв. ред. Г В. Осипов, Л. Н. Москвичев. – М. : Норма, 2003. – 912 с.
6. Парсонс Т. О структуре социального действия / Т. Парсонс. – М. : Академический Проект, 2000. – 880 с.
7. Социологическая теория и социологическое воображение // Социология как наука: предметы парадигмы: Учебник для вузов. 2-е изд., доп. и перер. / С. А. Кравченко, М. О. Мнацакян, Н. Е. Покровский и др. – М. : Экзамен, 2003. – 511 с.
8. Ахундов М. Д. Концепции пространства и время. Истоки, эволюция, перспективы / М. Д. Ахундов. – М. : Наука, 1982. – 259 с.
9. Бурдые П. Социология социального пространства / П. Бурдые. – М. : ИЭС; СПб. : Алетейя, 2005. – 288 с.
10. Лапин Н. И. Предмет и методология социологии / Н. И. Лапин // Социологические исследования. – 2002. – № 8. – С. 106-119.
11. Тощенко Ж. Т. О понятийном аппарате социологии / Ж. Т. Тощенко // СоцИс. – 2002. – №9. – С. 3-16.
12. Ольховиков К. М., Орлов Г. П. Категории социологии: образ мышления и словарь исследования / К. М. Ольховиков, Г. П. Орлов // СоцИс. – 2002. – №9 – С. 3-16.

Інформаційні ресурси:

1. Арин О. Понятийный аппарат [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://olegarin.com/olegarin/Ponatiynyj_apparat.html
2. Арон Р. Этапы развития социологической мысли [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/aron/
3. Категории социологии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://freqlist.ru/sociologiya/enciklopediya-sociologii/kategorii-sociologii.html>
4. Малахова Ж. Д. Работа с понятийным аппаратом [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://uchebnikonline.com/soziologia/vikladannya_sotsiologiyi_dosvid_innovatsiy_nih_priyomiv_-_malahova_zhd/vikoristannya_obraznih_porivnyan.htm
5. Павленок П. Д. О понятийно-категориальном аппарате социологии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ecsocman.hse.ru/data/486/189/1217/003-PAVLENOK_Px2cD.pdf
6. Понятийный аппарат научного исследования. Основные термины и определения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sociodoc.ru/sdocs-1036-1.html>
7. Понятия социологии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://freqlist.ru/sociologiya/enciklopediya-sociologii/ponyatiya-sociologii-logicheskaya-struktura.html>

8. Попова И. М. Понятийный аппарат социологии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://bookucheba.com/obschaya-sotsiologiya-kniga/321-ponyatiyniyu-apparat.html>

9. Романовский Н. В. О понятийном аппарате современной социологии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.smolsoc.ru/index.php/2010-09-05-09-53-34>

10. Тощенко Ж. Т. Категории социологии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lifesocio.com/obschaya-sotsiologiya/kategorii-sotsiologii-22064.html>

11. Тощенко Ж. Т. Понятийный аппарат социологии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sociology-r.narod.ru/e-library/zhanter.htm>

12. Харчев В. Г. Понятийный аппарат социологии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://yourlib.net/content/view/10207/118/>

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: залік.

5. Засоби діагностики успішності навчання: доповіді на семінарських заняттях, виконання індивідуальної та самостійної роботи, написання модульних контрольних та поточних самостійних робіт, написання залікової роботи.